ST 2940

Gunnar W. Lundberg.
Södertälje.

GRIPSHOLM

OCH

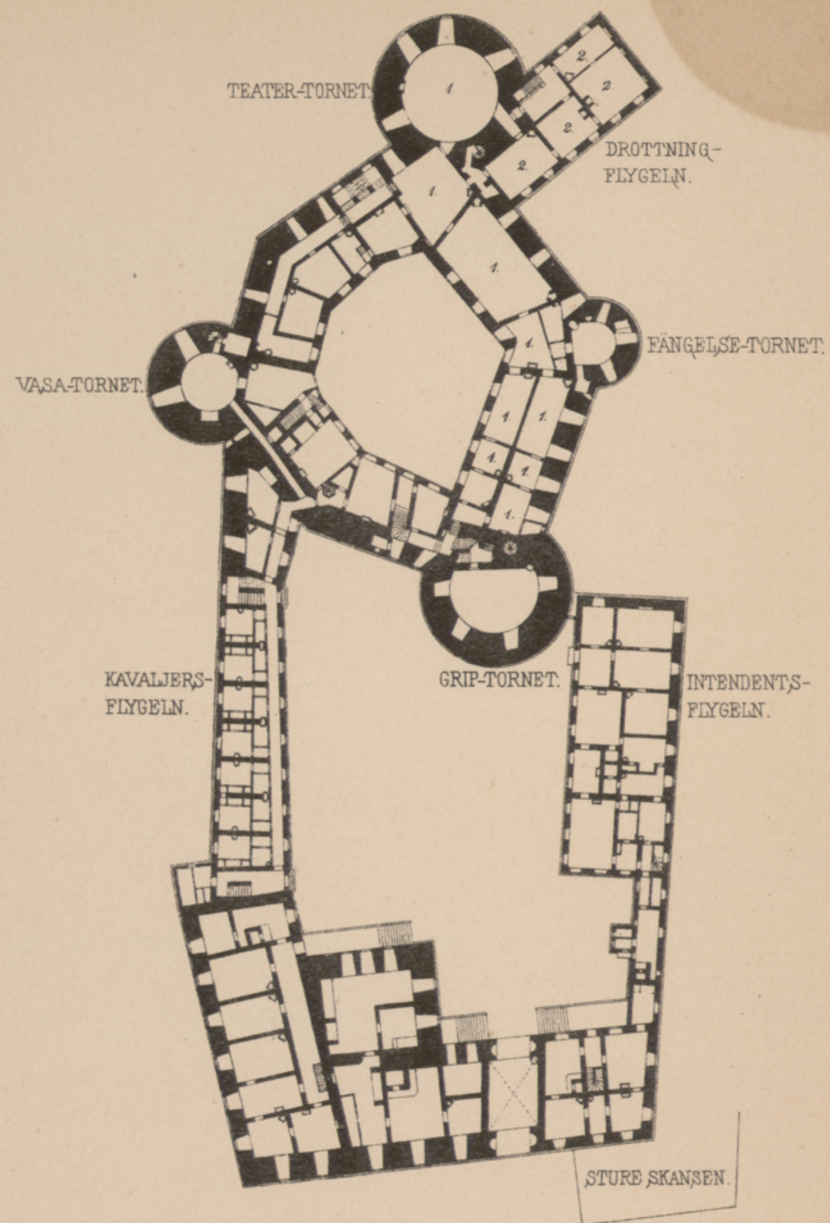
GRIPSHOLMS-FÖRENINGEN

STOCKHOLM 1889
KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Icdaal

GRIPSHOLMS SLOTT.

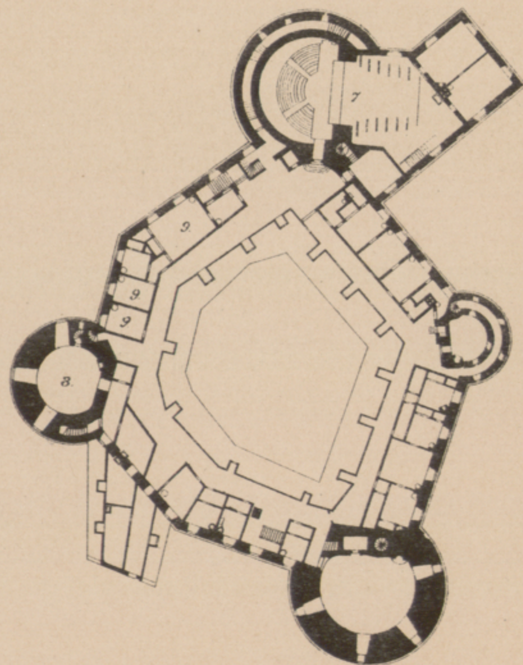

PLAN AF 1STA VÅNINGEN.

GRIPSHOLMS SLOTT.

PLAN AF 2DRA VÅNINGEN.

PLAN AF 3DIE VÅNINGEN.

8°T 2940

OM

RESTAURERING AF GRIPSHOLMS SLOTT

OCH

BILDANDET AF

GRIPSHOLMS-FÖRENINGEN.

REDOGÖRELSE

SAMMANFÖRD AF

A. Bz.

STOCKHOLM, 1889.
KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

24920

Om

Restaurering af Gripsholms slott.

I en uppsats med öfverskriften *Gripsholm* i Stockholms Dagblad för den 8:de Juni 1888 läsas följande ord: »får man en gång taga fram i ljuset och ordna de äkta resterna, får man fylla i den gamla inredningens påtagligaste luckor, får man kosta på Gripsholm endast en bråkdel af de penningar, som danskarne bestått åt sitt Fredriksborg, — ja då skulle det än klarare träda i dagen, hvilken nationalskatt både af historiskt intresse och historisk poesi vi ega i Gripsholm.»

Ja, så förhåller det sig! Men hvarföre »få» vi då ej detta? Eller snarare: Hvarföre *vilja* vi ej detta? — ty nog *kunna* vi om vi blott *vilja!* Svaret är tyvärr icke angenämt; vi vilja icke, eller rättare: vi tänka icke på detta och en hel del andra fosterländska mål annat än någon gång, tillfälligtvis, då vi måhända känna en lätt öfvergående förargelse öfver att icke allt är sådant som vi skulle önska att se det, en förargelse, som således blott förorsakas af vårt personliga missnöje öfver ett och annat, ett tillfälligt känslointryck, som ej är nog starkt att hålla ut under det dagliga lifvets bestyr, derföre, att det icke leder sitt ursprung från den allmänna, den allt annat beherskande känsla, som ensam är i stånd att befordra nationelt idéella syften: *en varm och lefvande fosterlandskärlek!*

Det ser verkeligen ut som om gamle Moltke hade rätt i sin bekanta apologi för kriget; det tyckes vara behöfligt för ett folk att emellanåt väckas genom strid för att blifva *fullt vaket,* för att

känna med sig att det dock finnes intressen, som stå, högre än de dagliga bestyren, och hvilka det är en nationell pligt att kärleksfullt tillgodose.

Se på det lilla Danmark! Det har lidit hårdt under blodiga strider, men det har vunnit mera än det förlorat om det var vid Dybböls skansar dess folk blef genomträngdt af den lefvande fosterlandskärlek, som, trots alla inre strider, dagligen ger sig tillkänna på ett på samma gång storartadt och rörande sätt.

Res — för att blott nämna ett exempel — en vacker dag öfver det leende Seelands herrliga fält ut till Hilleröd, bese Fredriksborg och du skall helt visst känna dig manad, att i minnet anteckna hvad Danmarks folk och enskilde danske mæcenater gjort för att återställa en af landets nationalhelgedomar; far sedan hem, gör en tur ut till Gripsholm och lägg — om du kan — handen på hjertat och säg att vi ej hafva skäl att blygas för hvad vi underlåtit och fortfarande underlåta att göra i fråga om ett af *våra* förnämsta historiska minnen!

Se på det stora och mägtiga Tyskland! Äfven detta land har under väldiga strider — i motsats till Danmarks, segerrika — blifvit uppväckt till en rik och lefvande fosterlandskänsla, af hvars många uttryck vi nu blott skola fästa oss vid det, som närmast berör föremålet för denna uppsats: vården om gamla historiska byggnader. Öfverallt ser man huru sådana restaureras och förvandlas till helgedomar, der, under den nyuppnådda nationella storhetstiden, tusenden frossa vid åsynen af minnen från andra, längesedan flydda storhetsdagar. Res till den urgamla kejsarstaden Goslar, bese »das Kaiserhaus» — för icke länge sedan ett sädesmagasin — och du skall afundas det folk, hvars fosterlandskärlek åstadkommer sådana praktverk; far till Wartburg eller några andra af de tjogtals borgar och slott, som i föryngradt men dock gammalt skick pryda tyskarnes fädernesland; res sedan hem till gamla Sverige och det skall helt säkert blifva med ännu större vemod du betraktar Gripsholm — ehuru ej fallfärdigt — Kalmar — ehuru *något* gjorts för dess iståndsättande — Wadstena och de andra, jemförelsevis få minnen vi ega qvar från svunna dagar!

Nu kan det naturligtvis ej vara vår mening förorda, att vi skulle skaffa oss ett krig på halsen för att elda upp den fosterlandskärlek, hvilken helt säkert äfven hos oss är lefvande, om den också ej för ögonblicket kan anses fullt vaken för det kraf, som *här* afses. Ej heller ärna vi gifva detta kraf så stora proportioner, som skulle det innebära, att vi med ens borde taga itu med återställandet på en gång af *alla* våra historiska minnesmärken, utan vi skola blott tillåta oss att i detta afseende föreslå alla dem, för hvilka våra stora minnen äro kära, ett gemensamt och kraftigt samarbete för uppnåendet af, till en början, ett enda, ingalunda oupphinneligt mål, *ett med verklig pietet företaget, stilenligt ordnande af en af våra mest minnesrika byggnader*: ***Gripsholms slott.***

Det sätt, på hvilket, enligt vår åsigt, ett dylikt samarbete borde åvägabringas, är icke någon ny uppfinning.

I en uppsats i »Nordisk tidskrift» för 1887 har intendenten för Nationalmusei konstafdelning, D:r G. Upmark, efter en kort historik öfver Gripsholm meddelat såväl en beskrifning öfver slottets nuvarande skick som en plan för dess restauration, utarbetad af arkitekten F. Lilljekvist på grund af mätningar och studier på platsen.

Denna uppsats, som bär prägel af den stora sakkunskap man från detta håll kunnat vänta, slutar med den af oss redan anförda jemförelsen emellan Gripsholm och danskarnes Fredriksborg, och i afseende å detta senare meddelas, att kostnaderna för dess återställande uppgått till den betydliga summan af 1,800,000 kronor, hvaraf endast 220,000 utgjort direkta statsanslag under det att resten härflutit från civil-listan och enskilda bidrag, af hvilka den bekante, numera aflidne mæcenaten Jacobsen lemnat ej mindre än 570,000 kronor.

Herr Upmark antyder derefter, hurusom intresset för äldre tiders konst äfven hos oss vaknat öfverallt i landet och att de oegentligheter i stil och inredning å Gripsholm, hvilka »man för ett par årtionden sedan tog på god tro» nu »falla i ögonen, väcka förundran och missnöje», samt att slottet, som hvarje år besökes af tusentals personer, i sitt nuvarande skick ej kan anses svara

emot »de fordringar fosterlandskänslan och konstsinnet ha rätt att ställa derpå».

Efter att vidare hafva antydt, att slottets förevisning kunde anordnas på ett sätt som vore mera tillfredsställande än det nuvarande på samma gång det kunde bereda slottet någon inkomst, frågar herr U.: »Vore det ej sedan möjligt att bilda en förening med uppgift att insamla medel för det väntande verket?»

Det är just denna utväg att bereda möjlighet till Gripsholms försättande i ett tillfredsställande skick, hvilken vi vilja på det kraftigaste förorda.

Vår tid är i eminent grad sammanslutningens, cooperationens tidehvarf; skall något stort åstadkommas, vare sig det är fråga om affärsföretag eller tillgodoseendet af ideella kraf, så sker det i de flesta fall derigenom, att några intresserade sluta sig tillsamman, vidtaga de förberedande åtgärderna och derefter med sig förena allt flere och flere, tills kretsen slutligen blir nog stor för att omsluta det föresatta målet, nog mägtig för att bygga allt flere vägar för dess uppnående.

Låtom oss bilda en sådan krets omkring Gripsholm; en krets, som från en anspråkslös början utvidgas med det ena hvarfvet efter det andra, hvarje hvarf innefattande ett allt större och större antal medborgare och medborgarinnor, lifvade af kärlek till våra fosterländska minnen och benägna att för återställandet af, till en början, ett af dem göra en obetydlig uppoffring, och rätt snart skall den gamla Vasaborgen intaga den plats bland jordens mest sevärda minnesvårdar från flydda tider, som honom med rätta tillkommer!

Må således svenska qvinnor och män bilda en »*Gripsholms-förening*», till en början liten, men utrustad med allvarlig föresats att kraftigt verka för sitt mål! Utvägarne härför äro många: först och främst uppmaningar om liflig anslutning till föreningen, stälda till alla, hvilka äro i tillfälle att årligen bidraga med en afgift, som ej behöfver blifva betungande; dernäst insamlande af tillfälliga bidrag på något eller några af de sätt, vid hvilka allmänheten i dylika fall numera är så van.

Så snart föreningen vunnit stadga och kunnat skaffa sig några tillgångar torde dess första omsorg böra blifva att låta uppgöra fullständiga planer till slottets restauration, för hvilket ändamål tillåtelse till studier, mätningar och undersökningar på stället äfvensom allt i andra afseenden behöfligt tillmötesgående med säkerhet torde kunna påräknas från alla vederbörandes sida.

Genom de sålunda tillkomna planernas offentliggörande skulle de säkerligen blifva föremål för ett lifligt meningsutbyte, som otvifvelaktigt skulle utbreda intresset för saken inom allt vidare kretsar.

Och när detta intresse blifvit väckt i hela landet, när ritningar och program blifvit grundligt diskuterade — offentligt och enskildt — samt i anledning af denna diskussion genomarbetade och slutligen af vederbörande myndigheter godkände, då skulle säkerligen en allmän insamling i större skala kunna med godt hopp om framgång försökas och verket snart derefter kunna börjas, för att småningom, och i den mån tillgångar kunde beredas, fortsättas. Ty det förhåller sig lyckligtvis så, att en restauration af Gripsholm mycket väl kan — ja kanske till och med *bör* — ske småningom, i den ena delen efter den andra af det gamla slottet, som innehåller minnen från så många olika åldrar och stilar.

För ett sådant ändamål borde väl äfven offentliga anslag kunna erhållas, ehuru vi ej synnerligen mycket räkna derpå, åtminstone icke förr, än då de vigtigaste förarbetena blifvit undangjorda och intresset för företaget mera allmänt.

Det vore visserligen hedrande för vårt lands representation om den befunnes hysa tillräcklig kärlek för våra fosterländska minnen för att genast, då saken bringas på tal, votera ett vackert anslag till Gripsholms återställande, men den tanken är ej mindre tilltalande, att denna gärd af vördnad för minnen från flydda tider måtte utgå från svenska folket *på enskild, frivillig väg.*

I något förkortad form utgör förestående innehållet af ett par artiklar, införda i tidningen *Stockholms Dagblad* i början af December 1888, och hvilka närmast föregingo bildandet af

"Gripsholms-Föreningen"

hvartill, i Januari månad 1889, inbjudning utfärdades af Konstakademiens præses, Friherre *J. Nordenfalk*, Intendenten vid Nationalmuseum, D:r *G. Upmark*, Professorn D:r *C. Curman*, samt Hofintendenterna *J. Böttiger* och *A. Börtzell.*

Den 15 Januari uppvaktade inbjudarne *H. M. Konungen* för att, i fråga om föreningens bildande och framtida verksamhet, utbedja sig det tillstånd, utan hvilket några åtgärder i afseende å ett kungligt slott naturligtvis ej kunde på fullt allvar sättas i fråga och ännu mindre i verket.

H. M:t upptog synnerligen nådigt och med det lifliga intresse, hvilket han städse ådagalägger för alla fosterländska syften, deras framställning och lofvade den blifvande föreningen sitt höga skydd, i hvilket löfte H. M. Drottningen senare äfven täcktes instämma.

Deputationen hade derefter företräde hos H. K. H. Kronprinsen, hvilken likaledes för sig och sin gemål behagade utlofva att med välvilja omfatta föreningens sträfvanden.

Äfven H. Exc. Riksmarskalken, under hvilken vården af alla kungliga slott är ställd, uppvaktades af inbjudarne, hvilka likaledes af honom fingo emottaga försäkran om välvilligt understöd.

Föreningen hade derefter sitt konstituerande möte den 21 Januari, H. M. Konungens höga födelsedag, och utsåg då en interimsstyrelse, bestående af inbjudarne, i förening med f. d. Statsrådet, Friherre G. af Ugglas samt Riksantiqvarien H. Hildebrand, hvilken skulle sammankalla föreningen till nytt möte i Mars månad för definitivt utseende af styrelse och antagande af stadgar.

Detta möte egde rum den 21 Mars och antogos dervid följande

Stadgar för Gripsholmsföreningen.

§ 1.

Föreningen står under H. M. Konungens höga skydd.

§ 2.

Föreningens uppgift är, att söka verka för Gripsholms slotts försättande i ett dess egenskap af nationalmonument värdigt skick, och att för detta ändamål låta utföra nödiga konstnärliga och vetenskapliga förarbeten.

§ 3.

Föreningens ledamöter äro:

1. *Stiftande*, hvilka under 8 på hvarandra följande år till Föreningen erlägga en årsafgift af tjugufem kronor eller ock på en gång inbetala minst etthundrafemtio kronor;

2. *Bidragande*, hvilka till Föreningen lemna ett årligt bidrag af fem kronor.

§ 4.

De afgifter, hvilka af de stiftande ledamöterna på en gång erläggas, skola afsättas till en fond, hvars kapital ej får användas till annat ändamål än restaurationsarbete å Gripsholms slottsbyggnad.

§ 5.

Föreningen samlas till allmänt årsmöte i Stockholm hvarje år under Mars månad. Härvid afgifvas års- och revisionsberättelser samt företagas de nedan omförmälta val.

§ 6.

Föreningens angelägenheter handhafvas mellan årsmötena af en *nämnd*, bestående af 15 personer, utsedda vid Föreningens ordinarie årsmöte. Vid mellan årsmötena uppstående ledighet kompletterar nämnden sig sjelf. För beslutsfattande fordras åtta ledamöters närvaro.

§ 7.

Nämnden, som inom sig utser ordförande och vice ordförande, antager sekreterare och skattmästare för Föreningen.

§ 8.

Löpande ärenden inom nämnden ombesörjas af ett verkställande utskott, bestående af fem personer, hvilka nämnden utser inom sig. Utskottet utser en af sina ledamöter att vara ordförande. För besluts fattande fordras fyra ledamöters närvaro.

§ 9.

Föreningen och nämnden sammanträda på kallelse af nämndens ordförande. Utskottet sammanträder på kallelse af sin ordförande.

§ 10.

Föreningen utser vid ordinarie årsmötet två revisorer och två revisorssuppleanter för granskning af det löpande årets räkenskaper, hvilka skola vara afslutade senast den 15 Februari påföljande år. Revisionsberättelsen skall inom den 1 Mars till nämnden vara aflemnad.

§ 11.

Till ombud i landsorten och dess städer, med uppgift att verka för Föreningens ändamål samt tillhandagå med uppbörden af ledamöters afgifter må nämnden utse personer, som äro lämpliga och villiga att sådant uppdrag emottaga.

§ 12.

Förslag till ändring af dessa stadgar skall, skriftligen affattadt, inlemnas till nämnden, som har att upptaga detsamma till pröfning. Godkännes ändringsförslaget af nämndens flertal, föreläggs detsamma Föreningen å nästkommande ordinarie årsmöte till antagande eller förkastande.

Till ledamöter i Föreningens *Nämnd* utsågos derefter:

G. af UGGLAS,
Friherre, f. d. Statsråd.

A. Börtzell,
Hofintendent.

J. Böttiger,
Hofintendent.

Eman. Cederström,
Friherre.

G. Clason,
Arkitekt.

C. Curman,
Professor.

A. T. Gellerstedt,
Förste intendent.

H. Hildebrand,
Riksantiqvarie.

M. J. Neijber,
Stadsmäklare.

J. Nordenfalk,
Friherre, Godsegare.

G. Nordensvan,
Skriftställare.

L. R. Nyström,
Hofintendent.

G. Upmark,
Intend. vid Nat.-museum.

Anna Wallenberg,
f. von Sydow.

H. Zettervall,
Öfverintendent.

Denna *Nämnd* har sedan utsett nedannämnde af sina ledamöter att utgöra föreningens *förvaltningsutskott*.

Friherre *J. Nordenfalk*, ordförande;
Hofintendenten *A. Börtzell*,
» *J. Böttiger*,
Riksantiqvarien *H. Hildebrand* och
Intendenten, D:r *G. Upmark*, sekreterare.

Kallelse att inträda i föreningen har blifvit utfärdad till ett stort antal personer, hvilka antagits vara benägne att främja föreningens syfte. Utom exemplar af stadgarne har vid kallelsebrefven fogats följande:

Upprop.

Vårt land eger i Gripsholms slott ett nationalmonument af stor historisk och konstnärlig betydelse. Det är vår äldsta renässansbyggnad, ett ibland de få bibehållna minnesmärkena från vår Vasatid. Med sitt imponerande yttre, sina rika samlingar och sitt natursköna läge har det efter hand blifvit en vallfärdsort för alla dem, som älska svenska minnen och svensk natur.

Grundlagdt af konung Gustaf Vasa år 1537, på ett redan förut minnesrikt ställe, stod det till sina väsentliga delar färdigt före århundradets slut. Med sin inre och yttre borggård, sina fyra runda torn, sitt branta gafvelprydda tak, sina altaner och karnap, sin enkla, men prydliga inredning, gaf det då bilden af en furstebоning i århundradets smak, på samma gång det som fäste motsvarade sin tids fordringar.

Under drottning Hedvig Eleonoras tid tillbyggdes mot söder den s. k. drottningflygeln, det resliga karakteristiska Vasataket försvann jemte den gamla »slottsvärnen», skyttegången under takfoten, och vindsvåningen ändrades helt och hållet.

Gustaf III lät å yttre borggården i den gamla bestyckade skansmurens ställe uppföra den tunga kavaljersbyggnaden. I det forna kyrktornet inreddes den nuvarande teatern, och Hedvig Eleonoras flygel påbyggdes till fem våningars höjd. En gammal utbyggnad, »karnap», på inre borggården nedtogs, och det inre undergick genomgripande förändringar.

Äfven i vårt århundrade ha omfattande inredningsarbeten och tillbyggnader egt rum.

* * *

Dessa många och täta förändringar ha ej blifvit företagna med synnerlig varsamhet. Mycket af det gamla har blifvit tillintetgjordt, annat undanskymdt. Ej heller har det nya alltid blifvit följdriktigt genomfördt. Stor ojemnhet råder i behandlingen af i öfrigt likartade delar, och vissa partier ha aldrig erhållit den sista afslutande fulländningen. — En restauration har länge visat sig vara af behofvet påkallad.

I byggnadens historia liksom i dess yttre och inre skick skönja vi inflytelserna af tre stora tidsskeden och mot dem svarande stilriktningar: **Vasaperioden** *och renässansen, den* **Karolinska tiden** *och barockstilen, den* **Gustavianska** *och den nyklassiska smaken.*

Detta sakförhållande bör vid en blifvande restauration ej förbises, utan tjena till ledning och erhålla sitt konstnärliga uttryck. Uppgiften bör väsentligen blifva att i det yttre och inre med sakkännedom och varsam hand fastställa gränserna mellan de olika stilarnas områden, att inom hvarje sådant område genomföra stilkarakteren så troget som möjligt samt att härvid fullständiga äldre, af brist på medel ej fullföljda anordningar.

Med 1500-talets karakter i hufvudsak rådande i det yttre, skulle slottet i det inre uppvisa skilda grupper af rum i Vasatidens, den Karolinska och den Gustavianska tidens stil. De möbler, väfda tapeter och konstverk, som skulle ge lif och omvexling åt dessa olika afdelningar finnas redan till större delen i statens ego och i fullgodt skick. Slottet skulle på detta sätt ordnadt bli en praktfull kungaboning, på samma gång det skulle ge en åskådlig och lefvande bild af svenskt odlingslif under tre århundraden.

Kostnaden för en restauration sådan som den här antydda torde ej böra blifva alltför betungande. Den gamla inredningen, ehuru effektfull, har aldrig varit af något dyrbart slag vare sig ur materialets eller arbetssättets synpunkt. Mycket kan bibehållas oförändradt. Arbetet kan och bör fortgå småningom; det ena partiet, den ena våningen kan behandlas oberoende af de andra efter råd och lägenhet. Åtskilligt torde kunna verkställas med hjelp af slottets egna tillgångar. Regering och riksdag, som anvisat medel till restauration af domkyrkorna i Upsala, Skara och Linköping, af Visby medeltidslemningar, af Kalmar slott, skola säkerligen ej neka Gripsholm, den minnesrikaste af våra verldsliga byggnader, sitt understöd.

För en restauration af Gripsholms slott talar både fosterlandskänslan och konstsinnet. Man må derjemte komma i håg, att det årligen besökes af många tusental svenskar, och att en färd till Gripsholm i regeln ingår jemväl i den utländske turistens program.

Att förbereda frågan om en restauration, att för detta ändamål låta verkställa nödiga konstnärliga och vetenskapliga förarbeten med planer och kostnadsberäkningar, är Gripsholmsföreningens hufvudsakliga syfte.

H. M. Konungen, som tagit kännedom om denna verksamhetsplan, har täckts uttala sitt gillande af densamma och lofvat föreningen sitt höga skydd.

Vi bedja alla dem, som hysa kärlek till svensk odling, som nitälska för fosterländska minnen och deras vård, sluta sig till föreningen och understödja dess sträfvan att nå det fosterländska mål den föresatt sig.

Ofvan aftryckta »upprop» anger i största korthet huruledes Gripsholms slott vid skilda tider undergått förändringar, hvilka ofta varit långt ifrån lyckliga, samt antyder vägen för en blifvande restauration; men kort före »Gripsholmsföreningens» bildande hade ett officielt aktstycke framkommit, hvilket fullständigare behandlar dessa frågor.

Detta aktstycke utgöres af ett till Konungen ingifvet underdånigt memorial från Intendenten vid Nationalmuseum, D:r G. Upmark, under hvilkens vård de staten tillhöriga samlingarna af konst- och konstindustriföremål på Gripsholms slott äro stälda, samt behandlar, sedan deruti först framhållits behöfligheten af sådana förändringar, som med afseende å placeringen af tafvelsamlingen eller ur rent praktisk synpunkt (skydd mot eldfara) äro af behofvet påkallade, äfven »*behofvet af en restauration af slottet i dess helhet*».

Vi tillåta oss här återgifva denna senare del af D:r G. Upmarks und. memorial.

»Men på en sådan byggnad som Gripsholms slott kunna äfven ställas andra fordringar af mera ideel art. Visserligen kan slottet ej i egentlig mening sägas vara förfallet. Men det har dock under århundradenas lopp undergått flere i allmänhet föga lyckliga förändringar. Man skönjer mångenstädes spåren af hvad jag skulle vilja kalla en andlig vanvård, och slottet svarar ej mot de fordringar, som konstsinnet och fosterlandskänslan ha rätt att ställa derpå. Det har dock ej blifvit bortglömdt. Tusentals både svenskar

och utländingar komma hit hvarje sommar, och ehuru det ej på många år varit användt som kunglig bostad, besökes det dock ej sällan af konungahusets medlemmar och deras höga gäster ur främmande furstehus. Man måste dock tyvärr medgifva, att just de, som på grund af sakkunskap och konstsinne mest borde kunna intressera sig för den gamla byggnaden, som äro i tillfälle att anställa jemförelse med motsvarande nationalminnesmärken i andra land, ej föra med sig från Gripsholm något oblandadt godt intryck. Betydelsen af ett sådant minne som detta slott för stärkande och näring af fosterlandskänslan får dock ej underskattas. Den är för visso af en mera äkta och mera naturlig art, än den ett museum med dess sammanförande af enskildheter någonsin kan ega. Gripsholm är i behof af en med sakkunskap, konstsinne och framför allt med pietet och varsamhet företagen restauration. Men denna bör ej vara af någon alltför genomgripande, omstörtande, derför ej heller för dyrbar art.

Det må tillåtas mig att här i korthet framhålla några af de förändringar, i allmänhet liktydiga med försämringar, som slottet undergått under tidernas lopp.

Hvad först beträffar byggnadens yttre, så är detta mycket enkelt och saknar nästan alla dekorativa detaljer. Sådana ha dock funnits, om ock sparsamt. Sålunda ses på yttre sidan af sydöstra (teater-) tornet ännu de konsoler, som uppburo tvenne här befintliga täckta altaner, »utbygda lustrum», som de kallas i Ljungmans beskrifning på Gripsholm af 1755. Dessa altaner nedtogos redan på 1600-talet.

Ett hängtorn, »karnap», på inre borggården nedrefs på Gustaf III:s tid, då den nuvarande hufvudtrappan anlades. Säkerligen har denna utbyggnad, hvars läge och mått ses på en i slottets arkiv befintlig planritning från år 1706, haft en dekorativ karakter och bidragit att mildra enformigheten af den inre borggården.

Att döma af gravyren i Dahlbergs Suecia har gafveln till den under Carl IX tillbygda flygeln åt yttre borggården haft ett krön i renässansstil. Någon liknande prydnad torde äfven hafva funnits å den mot söder utspringande drottningflygeln, tillbygd af enkedrottning Hedvig Eleonora. Blindorneringar ha på åtskilliga ställen lifvat tornens och mellanliggande längors murytor och möjligen ha äfven på somliga ställen funnits huggna fönster- och portalinfattningar.

Men hvad som i synnerhet bidrog att ge det äldre slottet en arkitektonisk hållning var det höga, med kupor, gaflar och spiror

prydda kroppåstaket, hvarmed byggnaden var försedd ända till 1600-talets slut. Detta tak nedtogs under Hedvig Eleonoras tid och ersattes (1709) med det nuvarande, som blott har ett fall, nämligen inåt gården. Det var vid samma tillfälle, som vindsvåningen fick i hufvudsak sin nuvarande indelning, hvarvid slottsmuren utåt höjdes, medan den deremot minskades åt gårdsidan; den gamla skyttegången, »slottsvärnen», som sträckte sig längs slottets yttersida under takfoten, försvann härmed, och i stället anordnades den nuvarande fula vindskorridoren, som följer gårdssidan. Kommer härtill, att de äldre fönstren, som enligt Ljungman »hade helt små rutor af runda och mångkantiga fasoner», ersattes med nya på konung Gustaf III:s tid, hvarvid äfven sjelfva fönsteröppningarna vidgades, att den klumpiga, karakterslösa kavaljersflygeln på yttre borggården 1780 intog den gamla bestyckade skansens plats, och att drottningflygeln påbygdes till en höjd, som öfverträffar sjelfva slottets; så finner man, att detta till det yttre undergått många och visserligen ej alltid lyckliga förändringar.

På samma sätt förhåller det sig med det inre. Den af konung Gustaf III anlagda hufvudtrappan, som leder direkt från inre borggårdens sydöstra hörn upp till alla tre våningarna, är visserligen användbar, men låg, oansenlig och trivial. Man kom fordom öfver en på inre borggården, under det ofvannämnda karnapet belägen, säkerligen ganska effektfull, fritrappa in direkt i det nuvarande nedre förmaket, och från detta genom det nuvarande trapphuset upp till de båda andra våningarna.

I den nedre hufvudvåningen (plan n:r 1) märkes först det nyssnämnda förmaket. Paneler och dörrinfattningar äro af enklaste slag, väggarna liksom takbjelkarna och taket klädda med pappers-tapeter i s. k. ekfärg, och dessa tapeter ej ens fullständiga.

I fortsättning med förmaket ligger mot vester den s. k. nedre salen, ett stort rum med tak från 1500-talet, men der väggarna äro klädda med en i ekfärg målad modern träpanel af mycket karakterslös hållning.

Det derpå följande rummet, »enkedrottningens förmak», har likaledes sitt gamla tak i behåll, men är tudeladt genom en insatt tunn skärmvägg af trä. Det är genom en i denna skärm anbragt, oansenlig modern tapetdörr, som man träder in i slottets märkligaste och bäst bibehållna interiör från äldre tid: hertig Carls kammare, mera bekant under namnet »Johan III:s fängelse». Förmaket är klädt med en modern imiterad gyllenläderstapet och har en fajanskakelugn från 1700-talet.

I de härintill belägna sex små rummen i enkedrottningens våning, der det enligt den förut citerade Ljungman »fordom var målat på murarne och deröfver flera Bibliska språk citerade samt målade vasar», råder den brokigaste blandning af väggbeklädnader i olika stil och från olika tider, röda sidentapeter från 1700-talet vid sidan af äldre helmåladt papper och moderna sidenimiterande papperstapeter, nakna kalkväggar jemte hvitmålad helpanel med guld och sönderklippta franska gobeliner. Redan under konung Gustaf III ändrades dörrar, fönster och en del eldstäder, men de öfriga förändringarna äro af jemförelsevis nytt datum. Härtill kommer, att målningen mångenstädes, isynnerhet i fönsternischerna, är skadad eller bortfallen.

De i samma plan som dessa belägna rummen i nedre våningen af drottningflygeln (plan n:r 2), ha i behåll sina gamla paneler, dörrar och fönster, men sakna all annan dekoration af väggarna, än den som lemnas af de här upphängda taflorna.

Kungsvåningen två trappor upp (plan n:r 3) befinner sig i ett i yttre måtto välvårdadt skick, men är dilettantmässigt ordnad på senare tid. Taken äro de gamla, ett af dem dateradt 1543. Redan på Gustaf III:s tid utbyttes de gamla enkeldörrarna mot deux-battants. I ett par dörröppningar ha dessa sedermera ersatts med fullkomligt omotiverade flygeldörrar i ett slags gotisk eller spetsbågstil. Gotiska gipsrosetter ha i audienssalen anbragts å det gamla loftets bjelkar, och väggarna äro klädda med ett från golf till tak nående panelverk af gulbetsad björk med svaga, om gotiska motiv närmast erinrande detaljformer, en mera ovanlig än smakfull anordning. Bakom denna väggprydnad dölja sig lemningarna af en målad väggdekoration från 1500-talet. Väggarna i den kungliga sängkammaren äro klädda med hautelissetapeter ur flere olika sviter, illa sönderstyckade för att kunna passas in på de olikformiga ytorna. I konseljrummet utgöres väggbeklädnaden af imiteradt gyllenläder.

För att ifrån denna våning komma till öfriga delar af slottet, måste den besökande passera ett, bakom den kungliga sängkammaren beläget, halfmörkt rum, en förstuga och en smal korridor, alla för närvarande helt odekorerade och i ett föga prydligt skick.

Från sistnämnda korridor kommer man in i den s. k. prinsessvåningen (plan n:r 4), af hvars fyra rum ett, sängkammaren, är hållet i prydlig gustaviansk stil, de återstående äro deremot mycket

ojemna med dels äldre, dels moderna papperstapeter och oansenligt panelverk.

Omedelbart intill denna våning ligger rikssalen (plan n:r 5), slottets största rum, äfven detta vanprydt af åtskilliga missförstådda moderna gotiska tillsatser: kaminen, gipsrosetter på takbjelkarna, ljuskronor och ljusarmar i en papiermachéliknande massa. Det bör anmärkas, att rummet före ändringarna på 1840-talet hade ett paneladt ruttak af renässanskarakter, hvaraf betydande återstoder finnas i behåll i slottets förråd. Likaledes må framhållas, att det är här, som loftbjelkarna ha att bära hela tyngden af den ofvanför befintliga vindsvåningen med dess sträck- och tvärmurar.

I den från rikssalen till öfre förmaket ledande gången (plan n:r 5) är uppsatt ett modernt groft gulmåladt panelverk med deri insatta gipshufvud. Sjelfva förmaket, ett i det hela oansenligt rum, saknar hvarje annan utstyrsel än den låga sockeln och de enkla dörrinfattningarna. Kalheten döljes i någon mån genom de taflor, som nu helt och hållet täcka väggarna.

Den vid sidan af dessa rum liggande drottningvåningen (plan n:r 6) jemte sydöstra tornrummet med bilder af konung Gustaf III:s samtida regenter, är inredd under denne konungs tid och befinner sig i det hela i ett försvarligt skick, ehuru några smärre reparationer kunna bli nödvändiga, särskildt af plafonderna.

Den ur konstnärlig synpunkt intressantaste delen af tredje eller vindsvåningen är den under Gustaf III:s tid inredda teatersalongen (plan n:r 7). Den befinner sig i ett temligen godt skick, men det bör anmärkas, att de bjelkar, som bära golfvet med dess bänkrader, ha en betydlig spännvidd, hvilket menligt inverkar på takdekorationerna i det midt under belägna rummet, Gustaf III:s runda salong.

Af de många smårummen i vindsvåningen, hvilka bilda fyra särskilda grupper, ha de flesta en fullkomligt modern inredning och erbjuda ur dekorativ eller arkitektonisk synpunkt föga af intresse. Det märkligaste rummet näst teatersalongen, Gustaf III:s arbetsrum i Vasatornet (plan n:r 8), har en olämplig väggbeklädnad af s. k. ektapeter inom ramar af pressadt papper imiterande träskulptur. Plafonden torde vara den gamla från renässansperioden, men är öfvermålad.

Den kring vindsvåningen åt gårdssidan löpande korridoren, mot hvilken alla småvåningarna öppna sig, är ett af de mest otill-

fredsställande partierna i hela byggnaden. Väggarna äro kalkrappade, men genombrytas åt gårdssidan af de här anbragta vindskuporna, hvilka befinna sig i ett mycket ruskigt skick med det omålade eller med en lös hvit slamfärg öfverdragna trävirket öfverallt synligt. På samma sätt förhåller sig med takstolen.

Om öfriga lokaler i slottet: de hittills ej nämnda tornrummen, småvåningarna åt gården, trappor och korridorer, gäller i det hela detsamma som om de redan skildrade våningarna. Äfven i dessa är hållningen mycket ojemn, och nyare förändringar ha i allmänhet ej varit välbetänkta.

Af det sagda torde framgå, att slottets inre likaväl som dess yttre kräfver en genomgående granskning ur konstnärlig synpunkt, att de dyrbara lemningar af en äldre inredning, som här och hvar finnas i behåll, böra sammanbindas med hvarandra och fullständigas, att vissa nyare tillsatser böra med varsam hand bortrensas. Men detta återställningsarbete bör ej drifvas så långt, att de yngre anordningar, som äro af verkligt värde och för sin tid fullt karakteristiska, helt och hållet tillintetgöras. Det vore t. ex. ett bestämdt missgrepp, om man ville på bekostnad af Gustaf III:s runda salong och teater återställa den gamla slottskyrkan, om hvars verkliga karakter man har mycket obestämd föreställning. Man urskiljer i slottets äldre byggnadshistoria tre olika skeden, en renässansperiod under Vasakonungarne, företrädesvis Gustaf Vasa och Carl IX, en barockstilsperiod under Hedvig Eleonoras, riksenkedrottningens långvariga regemente, en nyklassisk period under konung Gustaf III. Dessa tre perioder äro företrädda inom dess olika afdelningar. En blifvande restauration bör i hufvudsak gå ut på att fastställa gränserna för dessa afdelningar, samt att framhäfva det för hvar och en egendomliga. Man torde sålunda kunna anse för gifvet, att slottets yttre i allt väsentligt bör ha Vasatidens karakter. Samma stilriktning bör i hufvudsak råda i slottets trappor och förstugor, i dess nedre hufvudvåning liksom i kungsvåningen två trappor upp och i rikssalen med dermed sammanhängande rum. Hedvig Eleonoras tidehvarf företrädes af rummen i nedre delen af den under hennes tid anlagda drottningflygeln med dertill hörande trappa och förstuga. Den gustavianska stilen förherskar i drottningvåningen två trappor upp, i teatervåningen samt möjligen i de öfriga vindsvåningar, som anses böra bibehållas.

Slottet skulle, på detta sätt ordnadt, i stora samlade drag kunna för de besökande berätta sin egen historia; med sin inred-

ning af möbler, panelverk, eldstäder och plafonder, sin prydnad af väfda tapeter, taflor och bildverk skulle det ge en rik och lefvande föreställning om svenskt odlingslif under tre, fyra århundraden. Det skulle bli en praktfull kungaboning, på samma gång som en nationalhelgedom och en sevärdhet af första rang, till hvilken hvarje svensk med stolthet kunde blicka upp. Kostnaden för ett återställande behöfde ej heller bli synnerligen betungande. En byggnad som Gripsholm med dess omkring 200 rum behöfver ej som en medeltidskyrka restaureras på en gång. Arbetet kan och bör verkställas småningom och under en följd af år. Det ena partiet, den ena våningen eller detaljen kan behandlas oberoende af de andra efter råd och lägenhet. Inredningen öfver hufvud har aldrig varit af något dyrbart slag vare sig ur materialets eller arbetssättets synpunkt, och det föredöme af effektfull enkelhet, som är gifvet t. ex. i Gustaf Vasas tak, i Carl IX:s och Hedvig Eleonoras panelverk, bör lända till efterrättelse. Dyrbarast blefve naturligtvis yttertakets förändring, men detta är en åtgärd, som af rent praktiska skäl ändock kan blifva nödvändig. Åtskilliga af de påpekade inredningsarbetena äro deremot af den enkla beskaffenhet, att de utan någon synnerlig kostnad kunna verkställas, måhända med hjelp af slottets egna medel, i samband med de små reparationer, som tid efter annan under alla omständigheter måste ega rum. Men det är af den största vigt, att allt hvad som göres, sker efter en gemensam, på förhand faststäld plan, att hvarje om än så ringa förändring, t. ex reparationen af en panel, målningen af en vägg, förfärdigandet af ett nytt fönster o. s. v., sker med hänsyn till det föresatta målet: slottets ordnande på ett sätt, som öfverensstämmer med dess höga historiska och konstnärliga betydelse.

Det är på grund häraf, som jag underdånigst hemställer,

att Eders Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huru en utförlig plan för Gripsholms slotts restauration skall komma till stånd,

att Eders Kongl. Maj:t, derest en sådan plan i följd af officielt uppdrag eller på enskildt initiativ blifver utarbetad, täcktes låta densamma, innan den vinner nådig stadfästelse, granskas af Kongl. öfverintendentsembetet på sätt, som i fråga om byggnader af monumental kyrklig karakter är öfligt, samt

att Eders Kongl. Maj:t täcktes bestämma, att den sålunda granskade och stadfästade planen skall vid alla framtida reparationer eller förändringar inom slottet lända till efterrättelse.»

Till nyss anförda memorial fogade Nationalmusei nämnd ett underdånigt yttrande, i hvilket nämnden, med gillande af memorialets innehåll, särskildt framhåller »det synnerligen önskvärda uti att en plan till slottets restaurering snarast möjligt blefve uppgjord, jemväl af det skäl, att alla för slottets underhåll behöfliga mindre reparationer och arbeten må kunna ske på ett sätt, som i sin mån kunde bidraga till slottets försättande i ett värdigt och stilenligt skick.»

Derjemte hade till samma memorial fogats ett anförande af en af museinämndens ledamöter, Kanslirådet F. Sander, ur hvilket följande, synnerligen behjertansvärda ord må anföras:

"Detta ålderdomliga slott är ett af våra dyrbaraste arkitektoniska minnesmärken, dem folket icke kan lemna i vanhäfd utan att ringakta sin egen historia. Det är att räkna bland rikets monumentala byggnadsverk, dessa så att säga stenankaren, vid hvilka statsskeppet ligger förtöjdt från tidehvarf till tidehvarf."

K. Öfverintendents-Embetet, till hvilket frågan derefter hänsköts, yttrar, rörande det i memorialet påvisade behofvet att skydda slottet och samlingarne mot eldsfara, att Embetet »*anser åtgärder såväl i berörda hänseende som beträffande anmärkte konstruktiva oegentligheter vara af behofvet synnerligen påkallade*», samt, rörande den ifrågasatta restaureringen af slottet i dess helhet: »*och har i fråga om uppgörande, på sätt jemväl föreslagits, af en fullständig restaurationsplan för att lända till efterrättelse vid ifrågakommande reparations- eller förändringsåtgärder beträffande slottet, i den mån medel till dylika arbeten kunna beredas, Öfverintendents-Embetet funnit serdeles önskvärdt derest sådan plan kunde komma till stånd antingen i följd af officielt uppdrag eller på enskildt initiativ för att derefter granskas af Embetet på sätt i fråga om publika byggnader eger rum.*»

Såsom en afslutning af denna redogörelse för den ståndpunkt frågan om en restauration af Gripsholms slott f. n. intager, meddela vi här till sist reproduktioner af ritningar till ordnande af de båda borggårdarne, uppgjorda af arkitekten F. Lilljekvist.

Den första teckningen afser den yttre borggården. Den klumpiga »kavaljersflygeln» har försvunnit. Dess plats intages som fordom af den bestyckade skansen, från hvars öfre platform man får en herrlig utsigt öfver den lilla täcka staden Mariefred och den idylliska Mälarviken. Gafveln till Carl IX:s flygel visar liksom på Dahlbergs teckning för Suecia antiqva sitt prydliga renässanskrön. Det gamla sluttande vasataket på närmaste slottslänga är återställdt, och stora inkörsporten har liksom förr karaktären af en fästningsport med sina arkitektoniska rum och sitt fällgaller.

Den inre borggården, å den andra teckningen, har återfått det lilla hängtornet, som fordom prydde nordöstra hörnet och som först på Gustaf III:s tid refs ned. Den långa gången i andra våningen, som leder från förmaket till rikssalen är förvandlad till ett slags loggia efter mönster från det forna Stockholms slott. Den pedantiska målade fogstrykningen å ytterväggarna, som nu utgör gårdens enda prydnad, är ersatt med enkla figur- och ornamentmålningar, sådana vi t. ex. finna dem på Kalmar slotts inre borggård.

